

Rapport från Listening Post

”Sverige och världen i början av 2011”

Till Listening Post i Malmö den 12 januari 2001 kom 7 deltagare, som tillsammans med de två samtalsledarna kom att utgöra en grupp på 9 personer. Gruppen utgjordes av 7 personer, alla med människovårdande yrken inom psykoterapi, psykiatri, utbildning och konsultverksamhet. Ledare var Maria Fitger och Magnus Larsson.

Del 1. Delande av aktuella erfarenheter.

I denna del inbjuds deltagarna att identifiera, delge och utforska erfarenheter i sina olika sociala roller oavsett om de arbetar, studerar, är arbetslösa eller pensionerade. De kan ha erfarenheter från politiska, religiösa och andra ideella sammanhang eller från familjen eller lokalsamhället. Här framträder deltagarnas ”sociala” eller ”yttre värld”.

Samtalet inleddes med reflektioner kring att främlingsfientligheten ökar och främlingsfientliga partier är på frammarsch i hela Europa och även i Sverige. Dessutom, och mer oroande, är att det också finns en subtil främlingsfientlighet i vardagen, där man upptäcker hur man själv gör uppdelningar i svenskar och främlingar. Detta kopplas samman med att det tidigare fanns mer trygghet, men att med nutidens snabba förändringar finns det mer otrygghet. Man vet inte längre lika väl var man hör hemma och vem man är.

Partipolitiken kännetecknas också av förändringar, där gränser suddas ut och man upplever att det inte är någon ordning längre. Beteckningar byter plats, som att Moderaterna nu är det nya arbetarpartiet, och det ingås allianser "till höger och vänster". Möjligen kan man identifiera tre nya poler i politiken: de som har det bra, och som orienterar sig mot Moderaterna; de som är engagerade i miljön och livsstilsförändringar och som orienterar sig mot Miljöpartiet; och slutligen de som är rädda för förändringar och som orienterar sig mot Sverigedemokraterna.

Klimatförändringar och miljöhot är något man blir oroad och upprörd av. Man läser och hör om rapporter om förändrat väder och om klimatförändringar. TV-program visar hur vädret i Afrika ändrats och på vissa ställen kommer inte längre det regn man är fullständigt beroende av för att överleva. Men det finns också andra skeenden som har s.k. ”tippingpoints”, där en gradvis förändring plötsligt leder till stora förändringar. Koldioxiden är bara en sådan, men de andra är vi inte uppmärksamma på. Det finns en kamp mellan uppgivenhet och hopp om att kunna hantera alla dessa saker. Det känns för flera som att hoppet för miljön sköts i sank i och med klimatmötet i Köpenhamn.

Man saknar det gemensamma samhällsbyggandet. Trots att Malmö utvecklats från att ha varit en stad "på dekis" på 80-talet till att vara en bättre och mer levande stad idag, är det också en väldigt uppdelad stad. Det saknas naturliga arenor för olika grupper och klasser att mötas. Många gymnasieskolor är privatiserade och mer segregerade och fyller inte längre en sammanhållande funktion, och den allmänna värnplikten, där personer från olika samhällsklasser samlades, finns inte längre. Det hänvisas till studier som visar att privatiseringen och segregeringen av skolorna inte lett till förbättringar av elevernas kunskap, snarare tvärtom. Skolorna misslyckas och många elever

lämnar skolan utan tillräckliga kunskaper.

Det finns ändå positiva tendenser. Den nya citytunneln knyter samman och möjliggör möten och underlättar vardagsliv. På folkhögskolan är eleverna engagerade och man har bland annat varit med i Socialt Forum, en internationell sammanslutning som agerar under parollen "En bättre värld är möjlig!". Men även här finns olikheter och man kan tala om tre olika grupperingar bland eleverna: de som tror att en annan värld är möjlig; de som mår gott som det är och inte bryr sig; och de som står utanför samhället, inte förstår det, och kastar sten på polis och brandmän. Problemet är att dessa grupper verkar fjärma sig från varandra. Man saknar arenor för att mötas. De arenor som skapas numera är sportarenor, och de byggs i mängd.

Epoken med Palme och hans visioner verkar ha försvunnit. Nu är det konkurrens istället för samverkan som gäller och vi lever i ett konsumtionssamhälle. Konkurrens är ett ideal som tränger in på allt fler områden i samhället, nu senast på apoteksområdet, och det är inte alltid det leder till förbättringar. Avregleringen av tågtrafiken i Sverige har bland annat lett till att ingen riktigt tar ansvar för underhållet, med konsekvensen att tågtrafiken fungerar dåligt. Utbudet av dataspel med inslag av vapen och extremt våld ökar enormt, och ingen tar heller ansvar för att begränsa barnens användning av dessa.

Individen ställs inför att göra allt mer själv. Man ska göra val inom alltfler områden och agera som om man har kunskap och kompetens, utan att man egentligen har det. Det blir istället en låtsaskompetens eller fasadkompetens. Vi lever med en illusion om att vi vet så mycket, och det blir skrämmande om man konfronteras med hur lite man egentligen förmår. Samtidigt är det många saker som vi faktiskt kan och det finns saker som blir bättre. Till exempel är den svenska kronan starkare nu. Det är som att det nu är vår tur att ha det lite bra, innan det går nedåt igen.

Det omfattande användandet av sociala medier och annan informationsteknik innebär att vi är uppkopplade på ett sätt som aldrig förr. Bland annat har statistik visat att nätet är det vanligaste stället där man numera möter sin partner. Men de sociala medierna innebär också ett fjärmande och att vi delar upp oss allt mer. Man väljer de sammanhang man kopplar upp sig till. Som exempel nämns att Stockholmsbombaren var aktiv på datingsidor för rättrogna muslimer. Det finns på sina håll en skräck för den nya tekniken, men det kan samtidigt vara den vanliga skräcken för det nya - det fanns en skräck för bilar också när de kom. Ändå är mänskliga möten bättre än möten framför webbkamera, och de möten som faktiskt blir av föregås av många timmar framför datorn. Den nya tekniken måste kombineras med mänskliga möten. Medierna ger också möjlighet för människor i diktaturer att kommunicera med omvärlden och påverka sin situation.

Självordsbombaren i Stockholm har gjort intryck på en del av deltagarna. Det är som Palmemordet igen, att man blir upprörd av att "det kan hända i Sverige", som om Sverige var ett reservat av trygghet där sådant inte finns. Ändå är Sverige ett av få länder där både en statsminister och en utrikesminister har mördats, så det kan verkligen hända här. Möjligen är Sverige snarare mer utsatt än andra länder. Det har förekommit tre islamistiska terrorisdåd i Europa under senare år, varav stockholmsbombaren är det tredje (de övriga två tunnelbanan i London och tåget i Madrid). Islam blir fienden, trots att islamister är en liten bråkdel av alla muslimer och att islamistiska terrordåd är mycket ovanliga i Europa.

Det finns också själsliga behov i samhället som kyrkan inte längre kan svara upp emot. Kyrkan har visserligen förändrats, men inte så mycket, och nu är man "hopplöst ute". Förändringar som att berätta julevangeliets historia på vardagspråk upplevs som omtumlande. Kyrkan spelade också en obehaglig roll i den uppmärksammande våldtäktshistorien där en flicka blev våldtagen av en man som kyrkan valde att skydda. Flickan fick upprättelse först efter ett TV-program om historien.

Del 2. Sökande efter centrala teman

I del två försöker deltagarna att gemensamt identifiera de centrala teman som framkommit i del 1. Deltagarna diskuterar i flera små grupper, och försöker därefter att enas omkring några centrala teman.

De teman som kom upp var:

- Fasadkompetens
- Närmande/fjärande
- Förvirring
- Smygande främlingsfientlighet
- Politiskt paradigmskifte
- Sociala medier - gott och ont
- Själslig hemlöshet
- Globalisering och motrörelser
- Rädsla och hopp
- Förmedlade erfarenheter

Del 3. Analys och hypoteser

Genom arbete med den information som kommit fram i del 1 och del 2, försöker deltagarna gemensamt att identifiera den medvetna och omedvetna dynamik som dominerar för tillfället. De strävar efter att utveckla hypoteser om varför denna uppträder just nu. Här avser vi att arbeta mera med deltagarnas psykiska eller inre värld; deltagarnas gemensamma idéer och sätt att tänka som både bestämmer hur de varseblir sina yttre verkligheter och deras handlingar i förhållande till dem.

Analys och hypotes 1

På grund av snabba förändringar i samhället och en ökande mångfald inom många fält, har också mångfalden ökat av värderingsgrunder, förståelseformer och förklaringsmodeller, som alla kan äga lika stort berättigande. Värderingsförskjutningar blir kännbara, i riktning från kollektivism till en allt mer extrem individualism, ökande konkurrens inom allt fler av samhällets fält, som bland annat märks i avreglering av tågtrafik och apotek. Valfrihet och mångfald ökar inom många områden av samhället, och allt mer lämnas över till individen själv att ta ställning till och välja mellan konkurrerande erbjudanden.

I denna situation upplever medborgare att det blir allt svårare att göra sin röst hörd, och att uppleva sig hörd och tagen på allvar. Man upplever sig liten och maktlös, kastrerad och övergiven.

Följden av dessa upplevelser blir att medborgarna drar sig tillbaka, undviker direktkontakt och undviker att exponera sig själva med egna ställningstaganden, utan motiverar sina positioner istället med hänvisningar till varierande källor och hämtar sin auktoritet i en mer abstrakt kunskap och förmedlad kunskap.

Hypotes 1

I mötet med en ökande mångfald och värderingsförskjutningar i samhället upplever samhällsmedborgarna maktlöshet, kastration och övergivenhet, och reagerar med ett defensivt tillbakadragande och undvikande av tydliga personliga ställningstaganden och engagemang.

Analys och hypotes 2

Normer i samhället förändras men de löses också upp. Gränser blir otydliga och tidigare klara skiljelinjer försvinner. Detta syns på det politiska fältet, där arbetarparti nu finns till både höger och vänster, och där tidigare otänkbara allianser skapas. Via internet och massmedia finns också en flod av information tillgänglig som både överväldigar och som innebär ifrågasättanden och sammanbrott för tidigare accepterade sanningar och tydliga normer.

Samhällsmedborgarna upplever i denna situation vilshenhet och förvirring, och en längtan efter en tydlig auktoritet. I vilshenheten finns också en aggressivitet mot dem som förefaller ha klara normer och regler.

Som en konsekvens av detta utvecklar samhällets medborgare fientlighet mot de som uppfattas som främlingar, och mot dem som förefaller bära tydliga men annorlunda normer. Den till fiende utsedda främlingen ger en fixpunkt som ger stabilitet i vilshenheten, och som gör orientering möjlig igen. Främlingsfientligheten manifesteras både genom att tydligt invandrarfientliga partier kommer in i riksdagen, och i en smygande tendens att resonera i termer av svenskar och icke-svenskar hos gemene man, och ett subtielt men kännbart avståndstagande från de som uppfattas som främlingar.

Hypotes

Normupplösning och svårbegripliga rörelser på det politiska fältet leder till att samhällsmedborgare upplever vilshenhet och förvirring. För att bevara känslan av kompetens och orientering projiceras de smärtsamma känslorna på den som kan definieras som främling, och känslan av kompetens och orientering bevaras genom distansering från de projicerade onda objekten.

Analys och hypotes 3

Utvecklingen av nya medier och en ökad mångfald på många plan i samhället påverkar risker och innebörden av exponering. Kyrkan förlorar allt mer av sin funktion att kunna motsvara själsliga behov och stå för hopp. Barak Obama hade inte kunnat bli president utan sociala medier, och det knöts ett stort hopp till honom, som innebar att han till och med fick Nobels fredspris i förväg, men när han väl tillträtt presidentämbetet mobiliserar synnerligen starka motkrafter. Våldtäkten i Bjästa, där våldtäktsmannen först skyddades av kyrkan men där flickan senare fick upprättelse illustrerar hur farligt det i dag är att vara oskuld och naiv. Hoppet är som oskulden, det kan bli våldtaget och baktalats men också räddas och stödjats. Hoppet är skört eftersom det är en process man ständigt måste hålla levande till skillnad från en stelnad bild som den onde främlingen. En deltagare talade om droppen i havet; kanske är det så hoppet känns, som en droppe i havet, och att det hela tiden behövs nya droppar.

Medborgarna upplever en rädsla för sitt eget hopp, och en svårighet att bära och uppleva hopp. Hopp leder till en rädsla för besvikelse. Medborgarna längtar efter en god auktoritet, men vågar inte lita på de som finns, som visat sig vara opålitliga och skydda våldsverkare snarare än offer. Räslan

för den exponering som naivitet innebär tystar hoppet.

I denna situation fylls medborgarna av upprördhet och hänger sig hellre åt misströstan än åt att våga hoppas. Man ägnar sig åt oväsentligheter, och åt att engagera sig i fantasy och new age, för att undvika att bli exponerad i sin längtan och att konfronteras med besvikelser. Personlig erfarenhet och personlig kompetens ersätts av fasadkompetens, illusorisk förmåga att både förstå och öva inflytande över samhälls skeendet.

Hypotes

Den samtidiga utvecklingen av nya kommunikationskanaler och traditionella institutioners minskade betydelse skapar en grundläggande känsla av utsatthet. Samtidigt som kreativitet och gemenskap endast kan nås genom att träda fram och exponera sig, upplever medborgarna nu en sådan exponering som okontrollerbar och djupt skrämmande, med fantasier om våldtäkt och våldsamma motreaktioner som följd. Själva hoppet om gemenskap och närhet blir hotfullt och svårt att hårbärgera och trängs därför undan och ersätts med fantasier om makt och kompetens, uttryckta som upprördhet och kränkthet.